



Samhällsanalys
2023-04-11

Det aktiva livet i Västra Götaland?

Utvärdering av Västra Götalandsregionens
handlingsplan för fysisk aktivitet hos barn och unga
2019-2022

Datum: 2023-04-11

Dokumentnamn: Det aktiva livet i Västra Götaland? - Utvärdering av Västra
Götalandsregionens handlingsplan för fysisk aktivitet hos barn och unga 2019-
2022

Diarienummer: RS 2022-02798

Kontaktperson: Åsa Rydin Svenberg, Koncernstab regional utveckling, avdelning
samhällsanalys

Telefon: 070-394 09 20

E-post: asa.rydin@vgregion.se

Sammanfattning

Västra Götalandsregionens (VGR:s) handlingsplan för fysisk aktivitet hos barn och unga beslutades i Regionstyrelsen 2019 och beskriver prioriterade mål och åtgärder i syfte att främja och öka fysisk aktivitet hos barn och unga i Västra Götaland. Utvärderingen syftar till att ge en bild av hur ansvariga aktörer arbetat med handlingsplanen. Utvärderingen har skett genom intervjuer med ansvariga och/eller berörda aktörer kopplat till utvalda delmål och åtgärder. Övrigt material till utvärderingen är handlingsplanen och det material som tagits fram i processen, däribland en nulägesbeskrivning genomförd 2018 samt material kopplat till specifika verktyg för att arbeta med åtgärderna i planen.

Handlingsplanen synliggör vikten av arbetet

Handlingsplanen för fysisk aktivitet hos barn och unga samlar initiativ inom flera delar av VGR:s verksamhetsområde och tydliggör vikten av att arbeta med frågan. Eftersom handlingsplanen delvis innehåller då redan pågående initiativ är det svårt att avgöra vad som specifikt skett som ett resultat av den. Emellertid är det viktigt att hos berörda personer resonera kring om och hur handlingsplanen påverkat deras arbete och hur genomförda insatser kopplar an till ambitionerna i planen. Detta har möjliggjorts i och med de fördjupade intervjuer som gjorts inom ramen för utvärderingen och viktiga diskussioner har förts om graden av måluppfyllelse avseende de olika delmålen och åtgärderna.

Flera faktorer påverkar måluppfyllelsen

Handlingsplanen har fysisk aktivitet hos barn och unga som en röd tråd. Det blir dock uppenbart att åtgärderna kopplade till de fyra arenorna har olika förutsättningar att kunna genomföras. Genomgående i processen har signalerats att planen ska avgränsas till att innefatta det som VGR har rådighet över. Den tydligheten är bra, men det finns en problematik att bedöma måluppfyllelse för de åtgärder och indikatorer där VGR endast har en stödjande roll då många andra faktorer påverkar utvecklingen eller förflyttningen inom området.

Behov av extern samverkan

För att nå ut brett till barn och unga krävs ett samarbete med skolor och förskolor. Nyckelfrågor i sammanhanget är vad VGR:s roll ska vara och hur kontakterna sker med berörd förvaltning på kommunal nivå. Forskning om den fysiska aktivitetens betydelse för motivation och studieresultat behöver kommuniceras ytterligare. Därtill behöver dialogen mellan VGR och kommunerna stärkas för att undvika dubbla budskap i olika satsningar. VGR behöver i högre grad ta lärdom av de väl fungerande samarbetsytor

som finns och se vilka befintliga forum som kan utvecklas för en tätare samverkan med kommunerna inom folkhälsa och levnadsvanor.

Betydelsen av ett tydligt ägarskap och intern förankring

I utvärderingen efterfrågas ett tydligt framtida ägarskap av frågan i kombination med implementering i berörda verksamheter. Inför det framtida arbetet med att främja fysisk aktivitet hos barn och unga är det av stor betydelse att VGR hittar sätt att internt samla och samordna den kompetens som finns kopplat till området – inom hälso- och sjukvården, regional utveckling och kultur. Slutligen pekar utvärderingen på vikten av jämlikhet mellan delregionerna. Handlingsplanens övergripande syfte var att fler barn och unga ska bli fysiska aktiva, men också att uppnå minskade skillnader i aktivitetsnivå – det vill säga att arbeta för mer jämlika förutsättningar för barn och unga i hela Västra Götaland. En regionalisering av Centrum för fysisk aktivitet sågs som avgörande vid planperiodens början och är det fortfarande efter handlingsplanens avslut.

Rekommendationer inför framtida arbete

Handlingsplanen för ökad fysisk aktivitet hos barn och unga har upphört att gälla och kommer inte att förlängas eller revideras. Intervjuerna visar tydligt att det är ett högaktuellt ämne där arbetet behöver fortsätta, därtill med stöd i flera av VGR:s styrande dokument. Rekommendationerna grundar sig på vad som framkommit i utvärderingen. En förutsättning för att arbeta med rekommendationerna samt med frågan i sig är att ansvaret internt behöver klargöras.

- **Hitta former för intern samverkan samt hemvist för frågorna** i den nya organisationen, för att inte tappa det viktiga arbete som gjorts inom ramen för handlingsplanen. Både politiskt och på tjänstepersonsnivå är det viktigt att även fortsättningsvis ta ett samlat grepp om frågor som rör fysisk aktivitet hos barn och unga.
- **Arbeta för att utveckla en utbildnings- och samordningsfunktion** för varje delregion och ta fram strategier för hur arbetet kan ske – med inspiration från Centrum för fysisk aktivitet i Göteborg, men också från etablerade samarbetsformer på delregional nivå.
- Undersök möjligheter till **utökat samarbete mellan VGR och den kommunala nivån**. Förslagsvis med utgångspunkt i befintliga forum, såsom nätverket med folkhälsosamordnare, Rörelserådet eller kunskapsnoderna kopplat till kraftsamling fullföljda studier.

Innehåll

Sammanfattning.....	2
Västra Götalandsregionens handlingsplan för fysisk aktivitet hos barn och unga	5
Utvärderingen.....	7
Arena Hälso- och sjukvård	9
Utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet i varje delregion (delmål 1.1)	9
Gemensamt budskap (delmål 1.3).....	11
Arena Inne- och utemiljöer	14
Konceptprogram för utformning av inne- och utemiljöer som främjar barn och ungas fysiska aktivitet (delmål 2.2)	14
Arena Fritid	16
Fler prova-på-aktiviteter för barn och unga (delmål 3.2)	16
Förbättrad samverkan med föreningsliv, civila samhället, kommuner och näringsliv utifrån rörelseförståelse (delmål 3.4)	18
Arena Förskola och skola	22
Utvecklat kunskapsstöd till förskola och skola (delmål 4.1)	22
Vad har handlingsplanen haft för betydelse?.....	25
Implementering och flernivåsamverkan viktigt i framtida arbete	27
Avslutande diskussion och rekommendationer	29
Referenser.....	33
Tabell 1: Bedömning av måluppfyllelse för utvalda delmål.....	30

Västra Götalandsregionens handlingsplan för fysisk aktivitet hos barn och unga

Västra Götalandsregionens (VGR:s) handlingsplan för fysisk aktivitet hos barn och unga beslutades i regionstyrelsen 2019 och beskriver prioriterade mål och åtgärder i syfte att främja och öka fysisk aktivitet hos barn och unga i Västra Götaland. Framtagandet grundade sig på en rekommendation från regionstyrelsen inom ramen för Handlingsplan fullföljda studier, vars syfte var att få fler elever i Västra Götaland att gå ut skolan med godkända betyg. Målbilden var att ”fler barn och unga når 60 minuters fysisk aktivitet per dag” samt ”minskade skillnader i aktivitetsnivå mellan olika grupper”. Planen togs fram i dialog med flera berörda verksamheter inom VGR, där ansvarig för utformningen var dåvarande avdelning social hållbarhet. Vid sidan av den interna processen genomfördes dialogmöten med externa aktörer, såsom kommuner, akademien, ideell sektor och det civila samhället. Detta arbete resulterade i en gemensam målbild och insatser indelade i fyra olika arenor: Hälso- och sjukvård, Inne- och utemiljöer, Fritid samt Förskola och skola. Dessa arenor innefattar i sin tur specifika delmål, åtgärder, indikatorer och ansvarsfördelning. Handlingsplanen har som ambition att omfatta åtaganden som VGR har rådighet över och involverar flera av organisationens verksamheter, såväl inom hälso- och sjukvården som regional utveckling. VGR:s roll ser dock olika ut inom respektive arena, vilket är tänkt att avspglas i de tillhörande åtgärderna.

I handlingsplanen beskrivs att en viktig utgångspunkt var den nulägesanalys som genomfördes under våren 2018.¹ I den konstateras att det finns en gedigen kunskap om fysisk aktivitet hos barn och unga inom VGR och en mängd goda exempel på satsningar och arbetsmetoder inom området. Analysen pekar även på förbättringspotential, såsom svagheter i interna och externa samverkansformer och att det saknas en tydlig målbild för arbetet. Det framgår vidare att fysisk aktivitet hos barn och unga behöver integreras i de större strategiska processerna samt att möjligheterna att mäta och följa upp utvecklingen med regionspecifika data behöver förbättras.

Fysisk aktivitet för barn och unga i styrande dokument

Fysisk aktivitet hos barn och unga har koppling till flera av VGR:s nu gällande styrande dokument. Arbetet knyter an till den regionala utvecklingsstrategin VG2030 genom den gemensamma kraftsamlingen för

¹ Västra Götalandsregionen, 2018

fullföljda studier.² Där ingår insatser för att förbättra barns och ungas psykiska hälsa och att skapa bättre förutsättningar för barnen genom tidigt stöd till familjer för att främja språkutveckling, läsning och rörelseglädje. Som en del av insatsområdet Motivation och framtidstro är målet att skapa ökade och jämlika förutsättningar för fysisk aktivitet och rörelseglädje i hela länet.

I kulturstrategin för Västra Götaland 2024-2027 beskrivs kulturens samspel med andra sektorer, däribland den regionala utvecklingsstrategin. Inom området Folkhälsa och idrott betonas att det ur ett folkhälso- och demokratiperspektiv är viktigt att barns och ungas fysiska aktivitet ökar och att de bibehåller sitt engagemang i föreningslivet. Begreppet rörelseförståelse nämns om ett koncept för att förbättra förutsättningarna för fler barn och unga att nå de rekommenderade nivåerna av en timme fysisk aktivitet per dag.³

Inom omställningen av hälso- och sjukvården pågår arbetet med att ta fram en regional utvecklingsplan för barns och ungas hälso- och sjukvård – det Regionala Barnuppdraget.⁴

I budget för Västra Götalandsregionen 2023 lyfts vikten av en förebyggande hälso- och sjukvård. Där framgår att ett särskilt fokus ska ligga på de faktorer som påverkar barns och ungas livsvillkor, där tidiga insatser är grundläggande i arbetet.⁵

Beröringspunkter återfinns även i Västra Götalandsregionens Mål för social hållbarhet, inom det övergripande målet God hälsa och välbefinnande, delmålet om att Främja en hälsosam uppväxt och fullföljda studier. Arbetet med ökad fysisk aktivitet kopplar också an till delmålet om att Främja goda levnadsvanor och ett hållbart arbetsliv.⁶

² Västra Götalandsregionen, 2022a

³ Västra Götalandsregionen, 2023

⁴ <https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/varldgivarwebben/varldskiftet/fler-utvecklingsomraden/barnuppdraget/barnuppdragets-piloter/>

⁵ Budget 2023 för Västra Götalandsregionen samt plan för ekonomin 2024-2025

⁶ Mål för social hållbarhet 2030, beslutade 2021

Utvärderingen

Utvärderingen syftar till att ge en bild av hur ansvariga aktörer arbetat med handlingsplanen. På vilket sätt har insatserna skapat förutsättningar för en ökad fysisk aktivitet hos barn och unga? Vilka goda exempel finns och vilka hinder har de ansvariga stött på under vägens gång? Hur tänker de kring det framtida arbetet efter planperiodens slut? Utvärderingen förväntas ge en bild av viktiga erfarenheter från arbetet med handlingsplanen samt ge input i det fortsatta arbetet. Utvärderingen fokuserar på ett urval av de delmål som finns i planen, vilket framgår i nästkommande avsnitt och rubricering. Dessa mål har av de ansvariga lyfts fram som särskilt viktiga för en god utveckling av arbetet med att främja fysisk aktivitet hos barn och unga.

Följande områden berörs i utvärderingen:

- Hur har ansvariga aktörer arbetat med utvalda delmål och åtgärder?
- Hur kopplar insatserna an till handlingsplanens övergripande mål om ökad fysisk aktivitet hos barn och unga?
- På vilket sätt har handlingsplanen implementerats? Vad har tagits tillvara i verksamheten?
- Vilka resultat går att se hittills? Konkreta exempel?
- Vilka framgångsfaktorer och utmaningar går att se?
- Hur upplevs kommunikationen av handlingsplanen och de verktyg som tagits fram?
- Hur ska erfarenheterna tas tillvara efter planperiodens slut? Vilket fokus kommer att finnas i det framtida arbetet med att främja en ökad fysisk aktivitet hos barn och unga?

Utvärderingen har skett genom intervjuer med ansvariga och/eller berörda aktörer kopplat till utvalda delmål och åtgärder. Sammanlagt har 15 intervjuer med 17 personer genomförts, främst med medarbetare inom VGR men även med kontaktpersoner på kommunal nivå (Mölndals stad) och RF SISU Västra Götaland. Övrigt material till utvärderingen är handlingsplanen och det material som tagits fram i processen, däribland en nulägesbeskrivning genomförd 2018 samt material kopplat till specifika verktyg för att arbeta med åtgärderna i planen.

Härnäst följer ett avsnitt som beskriver syftet med handlingsplanen samt tidigare kartläggningar. Därefter beskrivs det arbete som genomförts kopplat till de olika delmålen i planen samt i vissa fall exempel på resultat och effekter. Sedan följer avsnitt som mer övergripande behandlar handlingsplanens betydelse och inspel inför det framtida arbetet. Då målen

i handlingsplanen är breda till sin karaktär är det i flera fall svårt att avgöra om målet är uppnått, eftersom det ofta handlar om långsiktiga processer. Den sammanfattande analysen och de avslutande rekommendationerna är därigenom baserade på kvalificerade bedömningar och erfarenheter gjorda av de personer som är insatta i frågorna.

Arena Hälso- och sjukvård

Det övergripande målet handlar om att skapa en hälso- och sjukvård som aktivt och långsiktigt främjar fysisk aktivitet i hela Västra Götaland. Insatserna är tänkta att leda till långsiktiga förbättringar dels inom förebyggande åtgärder för att öka den fysiska aktiviteten hos barn och unga, dels avseende fysisk aktivitet som behandlingsform. En viktig del av målet är strävan efter att erbjuda jämlik vård, då det finns stora inomregionala skillnader i vilka hälsofrämjande metoder som erbjuds.

Utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet i varje delregion (delmål 1.1)

Med Göteborg som upptagningsområde finns Centrum för fysisk aktivitet, vars uppdrag är att:

- Metodutveckla och implementera fysisk aktivitet och fysisk aktivitet på recept (FaR) som prevention och behandling inom primärvårdsbaserad hälso- och sjukvård samt elevhälsan.
- Bedriva FaR-mottagning för vuxna, barn och unga som är i behov av förstärkt stöd.
- Verka för hälsofrämjande fysisk aktivitet i samverkan med olika aktörer.

Det första delmålet i handlingsplanen handlar om att införa en motsvarande utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet i varje delregion. Delmålet beskrivs vara en förutsättning för flera av de andra insatserna i planen och ett viktigt steg i att skapa en mer jämlik vård och hälsa. För att ta vara på upparbetade kunskaper och erfarenheter föreslås Centrum för fysisk aktivitet i Göteborg få i uppdrag att hålla ihop arbetet. Syftet med en utbildnings- och samordningsfunktion i varje delregion är att säkerställa att invånarna i Västra Götaland, oavsett bostadsort, erbjuds stöd från hälso- och sjukvården i att öka sin fysiska aktivitet.^{7 8}

⁷ Västra Götalandsregionen, 2020

⁸ Västra Götalandsregionen, 2019

Ärende under beredning

Utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet utreds som en del i omställningen av hälso- och sjukvården. Vid tidpunkten då handlingsplanen antogs sågs detta som ett möjligt beslut i dåvarande Hälso- och sjukvårdsstyrelsen (HSS). HSS beslutade under 2019 att ge hälso- och sjukvårdsdirektören i uppdrag att utreda om nuvarande utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet kan utvidgas till att omfatta hela Västra Götaland. Ärendet har beretts för beslut i HSS i ca tre års tid och på grund av omorganiseringarna under hösten 2022 har ärendet försenats ytterligare.⁹ Uppdraget om regionaliseringen av Centrum för fysisk aktivitet är i skrivande stund fortfarande under utredning och kommer fortsättningsvis att tas omhand av avdelning Primärvård och regionövergripande verksamhet på koncernstab Uppdrag och produktion av hälso- och sjukvården. Frågan kommer inte att tas upp som ett enskilt ärende, utan integreras i den operativa hälso- och sjukvårdsnämndens (OSN:s) samlade uppdrag till Regionhälsan inför 2024.¹⁰

Webbaserad aktivitetskatalog för Västra Götaland

På uppdrag av beredningen för folkhälsa och social hållbarhet tog RISE under 2021 fram en förstudie för en digital aktivitetskatalog. Syftet var att förenkla för Västra Götalands invånare att utifrån eget intresse hitta aktiviteter att delta i – i offentlig, privat eller ideell regi.¹¹ Enligt förstudiens slutrapport ses en digital aktivitetskatalog som en viktig faktor för samhällsaktörer att samarbeta kring för att tillgängliggöra fysiska aktiviteter i invånarnas närhet. Bland annat rekommenderar RISE VGR att upprätta en avsiktsförklaring mellan VGR och kommunerna i Västra Götaland för införande av katalogen samt att besluta om objektägare, förvaltningsmodell och finansiering.¹² Efter förstudien fick VGR-IT i uppdrag att ta fram en tids- och kostnadsuppskattning för den tekniska lösningen. Uppdraget redovisades till beredningen för folkhälsa och social hållbarhet i februari 2022. Där framgår att Regionhälsan, koncernstab hälso- och sjukvård, koncernstab regional utveckling, koncernavdelning kultur och RF SISU Västra Götaland är viktiga samarbetspartners i utvecklingen av aktivitetskatalogen.¹³ Sedan dess har arbetet avstannat i väntan på beslut om utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet i varje delregion.

⁹ Intervju med Viveca Reimers, chef för dåvarande avdelning social hållbarhet, 2022-10-12

¹⁰ E-post från Frida Bjurström, koncernstab uppdrag och produktion av hälso- och sjukvården, 2023-02-17

¹¹ Beredningen för folkhälsa och social hållbarhet, 2021

¹² RISE, 2021

¹³ Beredningen för folkhälsa och social hållbarhet, 2022

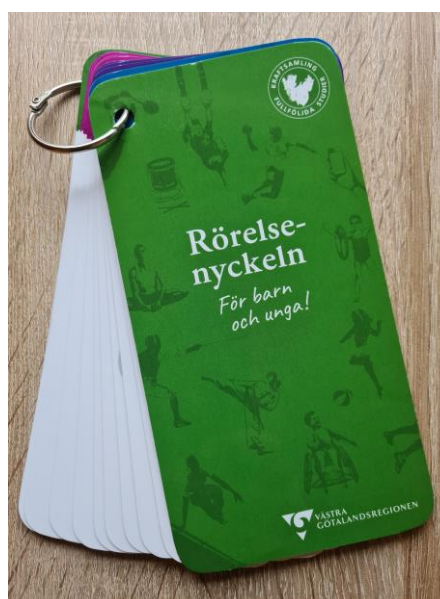
Måluppfyllelse

Då utbildnings- och samordningsfunktionen ännu inte är beslutad anses detta delmål inte vara uppnått.

Gemensamt budskap (delmål 1.3)

Delmålet handlar om att paketera och tillhandahålla ett gemensamt budskap som kan användas av samtliga verksamheter inom VGR samt av externa aktörer för att informera om fysisk aktivitet. Målsättningen i planen är att samtliga barn- och ungdomsverksamheter ska använda sig av det gemensamma materialet.

I den nulägesanalys som gjordes inför framtagandet av handlingsplanen framgår att det saknas en samsyn inom hälso- och sjukvården angående vilka metoder som ska användas för att öka fysisk aktivitet. När handlingsplanen beslutades var Göteborg den enda hälso- och sjukvårdsnämnd inom VGR som implementerat metoden FaR för barn och unga. Arbetet utgår från nationella rekommendationer och samordnas av Centrum för fysisk aktivitet – som utvecklar metoder, material, håller utbildningar och för dialog med interna och externa vårdgivare samt elevhälsa och föreningsliv.¹⁴ I handlingsplanen lyfts att det finns en osäkerhet kring de nationella rekommendationerna avseende fysisk aktivitet för barn och unga. Detta medför att det förmedlas olika budskap till barn och föräldrar beroende på vilken vårdgivare de möter. Mot bakgrund av denna problematik utformades delmål 1.3 – Gemensamt budskap.¹⁵ I samband med att handlingsplanen skrevs tog Centrum för fysisk aktivitet i samarbete med Koncernkontoret fram verktyget Rörelsenyckeln inom ramen för kraftsamling fullföljda studier. Rörelsenyckeln är ett pedagogiskt stödmaterial riktat till vårdenheter som arbetar med barn och unga och är tänkt att vara vägledande i samtal för att inspirera till ökad fysisk aktivitet. Rörelsenyckeln innehåller rekommendationer om fysisk aktivitet för barn och unga, uppdelade i olika åldersspann samt ett särskilt avsnitt som berör fysisk aktivitet för personer med funktionsnedsättning. Därtill finns en



¹⁴ Västra Götalandsregionen, 2018

¹⁵ Västra Götalandsregionen, 2019

sektion som ger en fördjupad kunskap kring samtalsteknik samt information om hälsovinster av att vara fysiskt aktiv. Centrum för fysisk aktivitet i Göteborg använder Rörelsenyckeln som pedagogiskt material i utbildningar för vårdgivare vid barn- och ungdomsmedicinska mottagningar. Centrum för fysisk aktivitet har arrangerat workshops kring Rörelsenyckeln och dess tillämpning i det så kallade FaR-nätverket – där FaR-ansvariga inom bland annat habilitering, ungdomsmottagningar, elevhälsa och barnhälsovård finns representerade. Vid intervjuerna lyfts vikten av att hålla Rörelsenyckeln levande och uppdaterad och det finns en utmaning i den stora personalomsättningen som sker på de olika mottagningarna. Rörelsenyckeln har även använts i forskningsprojektet IMPA, som översiktligt handlar om implementering av fysisk aktivitet på recept för barn som har obesitas. Inom habilitering och hälsa är Rörelsenyckeln ett viktigt verktyg för att nå ut till barn och ungdomar. Materialet har där kompletterats med bildstöd för att i högre grad kunna användas i dialog med barnet och inte bara med föräldrarna.

Kommunicering och tillämpning

I samband med att Rörelsenyckeln togs fram skickades den ut brett till vårdverksamheter som möter barn och unga samt till skolor via elevhälsoteamen. Medarbetare vid Centrum för fysisk aktivitet beskriver att de inledningsvis upplevde en viss osäkerhet från mottagarna om hur Rörelsenyckeln skulle användas och att de successivt arbetat med att informera vårdgivare via utbildningar och workshops. Det är av stor betydelse att inte bara lämna ut verktyget, utan också jobba med implementering och att vårdgivare får tid avsatt för att lära känna verktyget och förstå dess mervärde. I likhet med andra informationsmaterial finns det en utmaning i att mäta resultat. Ofta finns siffror på hur många enheter som fått information om det specifika verktyget, men det är betydligt svårare att samla in uppgifter om hur det tillämpas. I det tidigare nämnda forskningsprojektet följdes vårdgivares arbete med FaR upp, liksom aktivitetsnivån hos de barn som inkluderas i studien. Såväl i forskningsprojektet som i utbildningsinsatserna har Centrum för fysisk aktivitet fått mycket bra respons kring Rörelsenyckeln, som beskrivs som ett användbart och pedagogiskt hjälpmedel och en trygghet i vårdmötet. En av medarbetarna beskriver att:

”Det är ett bra verktyg, den är lättillgänglig, den är upplagd på ett sätt som gör att den kan användas av många vårdgivare. Den bjuder in till samarbete och dialog, det är ett verktyg som man kan titta på tillsammans och prata kring, för många olika åldrar, olika typer av mottagningar... Rörelsenyckeln kan vara ett stöd att använda som metod, även

utan att patienten har fått FaR. Det är ett sätt att prata om det och få personen att bli mer aktiv, lite förebyggande. Det är också många som har sagt att den är grafiskt snygg, den är tilltalande så.”

Ett viktigt resultat är att Rörelsenyckeln blev inskrivet i krav- och kvalitetsboken och att användandet därmed blev förtydligat till utförarmottagningarna inom rehabilitering. Det gör att kunskap om och tillämpning av Rörelsenyckeln tas upp i den årliga uppföljningen. I 2023 års krav- och kvalitetsbok för Vårdval Rehab beskrivs förebyggande hälsoarbete i ett särskilt avsnitt. Där framgår bland annat att leverantörer ska: ”vid behandling av barn och unga använda Rörelsenyckeln som ett stöd i samtal om fysisk aktivitet. Materialet är en del av Västra Götalandsregionens strategi för fysisk aktivitet och är framtaget av representanter från hälso- och sjukvårdsverksamheterna inom regionen”. Återkommande i intervjuerna lyfts vikten av att hålla Rörelsenyckeln uppdaterad, exempelvis utifrån nya FYSS¹⁶ och att det behövs ett tydligt ägande av materialet. Det syns också ett behov av kontinuerliga påminnelser till mottagarna om vinsterna med att använda materialet. Om Rörelsenyckeln inte hålls uppdaterad finns även en risk att den faller ur krav- och kvalitetsboken. I intervjuerna nämns att en möjlig väg att gå är att se över de regionala medicinska riktlinjerna för barn och utreda var Rörelsenyckeln skulle kunna passa in.

Måluppfyllelse

Såsom delmålet är formulerat, att paketera och tillhandahålla ett gemensamt budskap, får det anses vara uppnått. Flera personer som tillämpar Rörelsenyckeln i sitt arbete har fått signaler om att det är ett bra och användbart verktyg. Dock återstår frågetecken om det framtida ägarskapet, hur verktyget ska hållas uppdaterat och hur tillämpningen ska följas upp. Därmed är utfallet av indikatorn – att samtliga barn- och ungdomsverksamheter ska använda sig av det gemensamma materialet – i nuläget inte möjlig att mäta.

¹⁶ Fysisk aktivitet i Sjukdomsprevention och Sjukdomsbehandling

Arena Inne- och utemiljöer

Västra Götalandsregionen äger ca två tredjedelar av lokalerna där verksamheten bedrivs och bedöms där ha möjlighet att påverka utformningen. I nulägesanalysen beskrivs att många av väntrummen där barn vistas uppmuntrar till stillasittande och att utelekmiljöer saknas på många av sjukhusen. En annan problematik som lyfts är att lokalförsörjningsprocessen saknar ett tydligt barnperspektiv vid utformning eller renovering. Denna del av handlingsplanen handlar således om att tillhandahålla offentliga utrymmen som uppmuntrar till fysisk aktivitet.¹⁷ Arena Inne- och utemiljöer syftar också till att i högre grad inkludera ett barnperspektiv när verksamheter och miljöer för barn ska utvecklas.

Konceptprogram för utformning av inne- och utemiljöer som främjar barn och ungas fysiska aktivitet (delmål 2.2)

Delmålet handlar om att ta fram ett konceptprogram, en vägledning som stöd i utformning av inne- och utemiljöer för att se till barnperspektivet och för att främja fysisk aktivitet hos barn och unga.¹⁸

Ändrade prioriteringar jämfört med planperiodens början

Något konceptprogram har inte tagits fram under planperioden. Värt att nämna i sammanhanget är dock Västfastigheters arbete med att ta fram utemiljöplaner för sjukhustomterna.

Barnperspektivet beaktas i denna process, då de bland annat bjuds in att delta i trygghetsvandringar på respektive område. I utemiljöplanerna finns fysisk aktivitet med som en aspekt att beakta när utemiljön gestaltas. Till exempel genom att anlägga gångslingor, utegym eller balansbanor.¹⁹



¹⁷ Västra Götalandsregionen, 2018

¹⁸ Västra Götalandsregionen, 2019

¹⁹ Västfastigheter, 2022

Ett annat exempel som angränsar till delmålet i handlingsplanen är Västfastigheters arbete med att ta fram ett så kallat gestaltungsprogram i enlighet med Boverkets nya program om gestaltad livsmiljö. I detta program planerar Västfastigheter att väva in arbetet med inne- och utemiljöer för att främja fysisk aktivitet hos barn och unga, istället för att ha det som en separat pålaga. Arbetet sker i samverkan med Konstenheten, har pågått i två år och beräknas pågå i ytterligare två år. Att främja rörelse via konsten är i många fall det lämpligaste alternativet, då det är verksamheterna själva som möblerar lokalerna. Västfastigheters handlingsutrymme blir till stor del begränsat när det gäller lokaler och utomhusmiljöer där VGR endast är hyresgäst.²⁰

Måluppfyllelse

Då det inte finns något konceptprogram vid planperiodens avslut kan delmålet inte anses vara helt och hållet uppfyllt. Dock finns förutsättningar för målet att uppnås i och med det kommande gestaltungsprogrammet, emellertid i en annan form än vad som planerades vid handlingsplanens början.

²⁰ Intervjuer med Josephine Halldén Isaksson & Marnie Reusser Levin, Västfastigheter, 2022-10-27 & 2022-11-29

Arena Fritid

En viktig del i att främja fysisk aktivitet hos barn och unga är insatser riktade till fritiden, då det enligt nulägesanalysen finns flera studier som pekar på att barn rör sig mindre på helger och utanför skoltid. Inom idrott och föreningsliv har VGR i första hand en stödjande roll genom de ekonomiska bidrag som beviljas till idrottsföreningar och frivilligorganisationer.²¹ Inom Arena Fritid är det övergripande målet att fler barn och unga ska bli aktiva i idrotts-, friluft- och kulturliv.

Fler prova-på-aktiviteter för barn och unga (delmål 3.2)

Genom prova-på-aktiviteter ges barn och unga möjlighet att testa olika typer av idrotter. Insatserna vänder sig särskilt till individer som inte har någon aktiv fritid eller föreningsengagemang, till exempel barn i socioekonomiskt utsatta områden. Delmålet handlar om att stärka stödet från VGR för att ge flera barn och unga möjlighet att delta i prova-på-aktiviteter. Det kvantitativa målet under planperioden är att 100 % av barnen i Västra Götaland ska ha deltagit i föreningsdriven idrottsverksamhet.²²



Ett stödjande arbete genom bidrag till utförare

VGR:s insats inom ramen för delmålet är kulturnämndens långsiktiga uppdrag till RF SISU Västra Götaland. I beslutshandlingarna framgår att arbetet med fysisk aktivitet för barn och unga samt inkluderande idrott för alla är särskilt viktigt under uppdragsperioden. RF SISU Västra Götaland är en stödorganisation vars huvudsakliga uppgift är att stödja specialidrottsförbund och idrottsföreningar.²³ Att arbeta med prova-på-verksamhet är även ett statligt uppdrag för RF SISU. I praktiken handlar det om att samverka med föreningar för att uppmuntra barn att våga testa fler idrotter och på så sätt se möjligheterna att hitta sin idrott. I arbetet ingår även ledarfortbildning med fokus på en mer inkluderande syn på

²¹ Västra Götalandsregionen, 2018

²² Västra Götalandsregionen, 2019

²³ Kulturnämnden, 2022a

träning och tävling. Särskilda satsningar görs i utanförskapsområden som av tradition är idrottssvaga – till stor del beroende på hög omsättning av invånare, vilket försvårar kontinuiteten i ett ideellt föreningsliv. Där går RF SISU in och koordinerar evenemang i samarbete med de föreningar som finns på platsen. Ett exempel är konceptet Street Games där RF SISU tillsammans med lokala idrottsföreningar arrangerar öppen prova-på-verksamhet. Föreningar ges där möjlighet att visa upp sin verksamhet och får även stöd med ledarskolning av RF SISU i syfte att göra det mer attraktivt att engagera sig som ledare, för att därmed säkerställa att föreningarna har kapacitet att ta emot de barn som visar intresse av att vara med. Konceptet startade 2015 i Angered och har därefter framgångsrikt kunnat överföras till fler stadsdelar och andra kommuner.

Ett ökat intresse för området men frågetecken om förstärkt stöd

Deltagandet i prova-på-aktiviteterna följs upp årligen och har varit stort och successivt ökande över tid. Enligt de ansvariga på RF SISU har satsningarna även resulterat i fler unga ledare. Däremot är det svårt att mäta hur många deltagare i prova-på-aktiviteterna som sen går vidare och blir medlem i en förening. Bedömningen är dock att deltagarna så småningom finner sin plats inom idrotten. Området är högt prioriterat inom RF SISU och de märker av ett ökat intresse från Göteborgs stad och andra större kommuner i Västra Götaland, exempelvis Uddevalla och Borås – som ett led i arbetet med att minska utanförskapet. Därtill finns statliga öronmärkta pengar för att arbeta med frågan. I stödet från VGR finns som sagt insatserna med prova-på-aktiviteter med i uppdraget och det förs en dialog för att tydliggöra arbetet för ökad inkludering och jämställdhet. Från RF SISU:s håll har de dock inte märkt av något *stärkt* stöd från VGR kopplat till delmålet i handlingsplanen för fysisk aktivitet hos barn och unga.²⁴

Måluppfyllelse

Uppfattningen inom VGR är att det under de senaste åren blivit ett ökat fokus på prova-på-aktiviteter. Värt att nämna i sammanhanget är att RF SISU erhåller medel från olika håll till ibland snarlika insatser, vilket kan göra det svårt att se hur VGR:s stöd bidrar till utvecklingen. Ett exempel är de nationella medlen till RF SISU för arbetet med Rörelsesatsning i skolan via regeringens uppdrag till Riksidrottsförbundet.²⁵ Skrivningen om prova-på-aktiviteter kommer även framgent att finnas med i kulturnämndens uppdrag till RF SISU och på så vis fortsätter det strukturella arbete som på

²⁴ Intervju med Oskar Wiklund & Bengt Palmér, RF SISU Västra Götaland, 2022-11-01

²⁵ Riksidrottsförbundet, 2021

sikt förväntas ge effekter i hela Västra Götaland.²⁶ Delmålet ses alltså som uppnått från VGR:s sida, men effekterna av arbetet blir synliga först på flera års sikt, medan man på RF SISU inte ser ett tydligt *förstärkt* stöd från VGR i frågan.

Förbättrad samverkan med föreningsliv, civila samhället, kommuner och näringsliv utifrån rörelseförståelse (delmål 3.4)

Delmålet berör begreppet physical literacy eller rörelseförståelse. Det handlar om att uppmuntra till ett bestående intresse av att vara fysiskt aktiv, genom att skapa en medvetenhet kring hur motivation, kunskap, fysisk kompetens och fysisk självkänsla samverkar.²⁷ Konceptet rörelseförståelse består av fyra dimensioner – den fysiska, den psykologiska, den sociala och den idrottsliga.²⁸ Centralt inom rörelseförståelse är fokus på vad som motiverar människor till att vara fysiskt aktiva och att skapa en positiv spiral som leder till ökad självkänsla och därigenom ytterligare motivation. Det är således mindre fokus på prestation och tävlingsmoment och mer fokus på individens egen förmåga och förutsättningar.²⁹ Delmålet handlar om att VGR ska vara en aktiv part i ett nätverk för rörelseförståelse som startas upp i Västra Götaland. I handlingsplanen beskrivs målsättningen vara ett etablerat nätverk i samtliga delregioner.³⁰

VGR:s insats genom finansiering av projektet Region in movement

VGR:s arbete kopplat till delmålet består av projektmedel till RF SISU för att i två etapper utveckla arbetet med rörelseförståelse – Region in movement. Kulturnämnden beviljade 1 000 000 kronor för etapp ett, som pågick från 15 augusti 2021 till 15 augusti 2022.³¹ Nästa etapp pågår från september 2022 till och med augusti 2025 och handlar om handlingsplanens genomförande.³² Kulturnämnden tog i juli 2022 beslut om att bevilja 1 646 250 kronor till RF SISU för genomförande av etapp två i Region in movement.³³ Region in movement har som övergripande syfte

²⁶ Intervju med Jens Lejhall, dåvarande koncernavdelning kultur, 2022-10-05

²⁷ Västra Götalandsregionen, 2019

²⁸ RF SISU, 2020

²⁹ Intervju med Johanna Nygren, Mölndals stad, 2022-10-24

³⁰ Västra Götalandsregionen, 2019

³¹ Kulturnämnden, 2020

³² RF SISU, 2022

³³ Kulturnämnden 2022b

att öka den fysiska aktiviteten och bidra till förbättrad hälsa hos barn och unga. Satsningen bygger på att aktörer från olika samhällssektorer möts och gemensamt arbetar utifrån rörelseförståelse. Genom projektet ska följande uppnås:

1. Ökad kunskap kring rörelseförståelse hos medarbetare inom RF SISU Västra Götaland, idrottsrörelsen i Västra Götaland samt andra samhällsaktörer.
2. En strukturerad samverkan mellan olika samhällsaktörer kring rörelseförståelse och främjande av fysisk aktivitet.
3. Många tvärssektoriella initiativ som främjar rörelseförståelse hos barn och unga, inom många olika arenor.

I den första fasen av projektet genomfördes en förstudie för att tydliggöra förutsättningarna för satsningen på rörelseförståelse. Förstudien visade, enligt RF SISU, på ett stort intresse hos många samhällsaktörer att delta i satsningen. Vidare såg man generellt ett behov av att öka kunskapen kring rörelseförståelse. Den långsiktiga ambitionen är att sprida konceptet till samtliga kommuner i Västra Götaland, som nu föregås av en pilotsatsning. Under förstudien fördes dialog med tio kommuner, varav tre valde att gå med som pilotkommuner – Mölndal, Lidköping och Trollhättan. I enlighet med förstudiens rekommendationer skapades ett regionalt nätverk, Rörelserådet, med representanter från följande organisationer:

- Mölndals stad
- Lidköpings kommun
- Trollhättans stad
- Västra Götalandsregionen
- Länsstyrelsen Västra Götaland
- Göteborgs universitet
- Högskolan i Skövde
- Chalmers
- GoCoHealth and Innovation City
- Fritidsbanken
- Västra Götalands Parasportförbund
- RF SISU Västra Götaland

Rörelserådets uppgift är att ge vägledning och skapa förutsättningar för ett gemensamt rörelsefrämjande arbete. I projektansökan var målet att skapa ett nätverk i varje delregion, men istället valdes att starta upp ett regionalt nätverk och att delregionala nätverk kan komma att realiseras på sikt.

Inom ramen för projektets första etapp togs handlingsplanen för Rörelserådet samt de tre pilotkommunerna fram, innehållande insatser för att främja fysisk aktivitet med utgångspunkt i rörelseförståelse. Under etapp två ska arbets- och samverkansformer utvecklas tillsammans med de deltagande organisationerna. Målet är att höja kunskapen kring rörelseförståelse och att stötta respektive organisation i hur de kan applicera rörelseförståelse i sin verksamhet. Särskilt fokus läggs på de tre pilotkommunerna i att stärka deras arbete med rörelseförståelse samt att stötta vid genomförandet av insatser för att öka den fysiska aktiviteten.³⁴ Sedan rapporteringen av satsningens första fas har Trollhättans stad dock valt att hoppa av projektet.

Region in movement inom Mölndals stad

Mölndals stad är en av pilotkommunerna i projektet och som i denna utvärdering valts ut som en fördjupning. I Mölndal sker folkhälsoarbetet förvaltningsöverskridande, organiserat genom en strateg och två personer som arbetar mer operativt med folkhälsofrågor. I projektet, som Mölndals stad kom med i våren 2022, är insatsen mycket upp till kommunerna själva att utforma satsningar där de ser behov. Inledningsvis fokuserade folkhälsosamordnarna på att förankra konceptet i kommunens ledning och på politisk nivå, för att därefter implementera rörelseförståelse på olika arenor. Ett led i arbetet är att få in rörelseförståelse vid utformning och utveckling av fysiska miljöer, såsom parker, lekplatser och utegym. En annan viktig del av satsningen är strategisk samverkan inom Rörelserådet. Likväl är det viktigt att synliggöra rörelseförståelse i planer och styrdokument för att skapa ett tank kring de aspekterna redan i planeringsfasen av olika kommunala investeringar. Insatser behöver dock föregås av kompetenshöjande aktiviteter där skolan och fritidsverksamheter är en central målgrupp.

”Det första året kommer handla väldigt mycket om att kompetenshöja kring physical literacy för att sen då kunna hitta exakt vad vi kommer göra.”

Då projektet, för Mölndals del, ännu är i ett tidigt skede går det inte att uttala sig om hur budskapet om rörelseförståelse blivit mottaget. Dock har folkhälsosamordnaren redan märkt av ett stort intresse från flera förvaltningschefer. Såsom hon ser Region in movement handlar det mycket om arbete som kanske hade skett ändå, men som nu sker på ett annat sätt, mer i dialog mellan parter för att stärka varandra. Än så länge är det alltså

³⁴ RF SISU, 2022b

för tidigt att se resultat av projektet, likväl kan det bli en utmaning att följa upp och utvärdera.

Måluppfyllelse

Delmålet i handlingsplanen kan delvis bedömas vara uppnått i och med starten av Region in movement eftersom det syns en vilja att samverka på ett nytt i ett bredare sammanhang i och med Rörelserådet, även om det kan dröja innan nätverk kring rörelseförståelse är etablerat i samtliga delregioner. Folkhälsosamordnaren i Mölndals stad ser en vinst i att från start inte involvera alla kommuner samtidigt, utan att låta pilotkommuner gå före och visa vad arbetet kan leda till. Projektmedlen ger en extra skjuts i arbetet, dock handlar det sen mycket om hur kunskapen tas tillvara och hur de lokalt tar fram egna processer för att få en bärkraftighet i arbetet med rörelseförståelse.³⁵

³⁵ Intervju med Johanna Nygren, Mölndals stad, 2022-10-24

Arena Förskola och skola

Arena Förskola och skola lyfts fram som viktig i handlingsplanen, då det är där man samlat kan nå ut till barn och ungdomar. Det övergripande målet är att bidra till en rörelserik förskola och skola.³⁶ Det framgår även av handlingsplan och nulägesanalys att VGR inte har någon rådighet inom arenan och att det krävs bra samverkan med kommuner och skolor för att kunna påverka i rätt riktning. VGR:s roll är här därmed att inspirera, sprida kunskap och skapa forum för samverkan. En viktig möjliggörare för arbetet är tillgången till data för att följa upp fysisk aktivitet hos barn och unga.³⁷

Utvecklat kunskapsstöd till förskola och skola (delmål 4.1)

Vid planperiodens start konstaterades att det fanns ett etablerat kunskapsstöd till förskola och skola i nämndområde Göteborg. Delmålet handlar om att etablera ett motsvarande stöd i samtliga delregioner. En viktig förutsättning för detta delmål är att det införs en utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet i varje delregion (beskrivet i avsnitt *Arena Hälso- och sjukvård*, delmål 1.1). Åtgärderna kopplade till delmålet handlar om att erbjuda kompetensutveckling kring fysisk aktivitet och att tillhandahålla ett kunskaps- och inspirationsmaterial som rör fysisk aktivitet i skolan.³⁸



³⁶ Västra Götalandsregionen, 2019

³⁷ Västra Götalandsregionen, 2018

³⁸ Västra Götalandsregionen, 2019

Arbete koncentrerat till Centrum för fysisk aktivitet i Göteborg

Sedan 2016 drivs initiativet Skola i rörelse av Centrum för fysisk aktivitet, där de besökt grund- och gymnasieskolor i Göteborg, hållit föreläsningar och workshops kring fysisk aktivitet. I början av 2022 blev det ett ökat fokus på skolan då Centrum för fysisk aktivitet fick ett tilläggsuppdrag av Göteborgs hälso- och sjukvårdsnämnd. Det blev ett sorts omtag efter pandemin, då arbetet med att främja fysisk aktivitet i skolan var något vilande, på grund av att resurser fick riktas om för att hantera restriktionerna. Samarbetet sker framför allt via direktkontakt med skolorna och inte genom kommunens grundskoleförvaltning. Centrum för fysisk aktivitet har ett etablerat nätverk med skolsköterskorna där de kan nå ut med information. Målsättningen är att skolorna ska inkludera fysisk aktivitet i sitt systematiska kvalitetsarbete, för att undvika att det blir avhängigt enskilda pedagogers engagemang.

Ett exempel på det arbete som skett är projektet GoFar som handlar om att anpassa metoden fysisk aktivitet på recept så att den bättre passar in i skolmiljö³⁹. Samarbete med elevhälsan är central i projektet, med fokus på att främja fysisk aktivitet hos enskilda elever. Målsättningen är att få elever som är otillräckligt fysiskt aktiva samt har risk att utveckla ohälsa att öka sin fysiska aktivitet och därmed förbättra mående och förutsättningar för fullföljda studier. En styrka i projektet var att metoden sågs som en naturlig del i elevhälsoteamens befintliga arbete och medarbetarna på skolan kunde således anpassa GoFaR utifrån skolans möjligheter och förutsättningar. Projektet fick ändrade förutsättningar på grund av pandemin och hög personalomsättning, då det blev svårare att nå ut till förväntat antal elever. Underlaget blev därför alltför begränsat för att beräkna hur elevernas hälsa förändrades under projektperioden. Ytterligare en svårighet var att projektet bedrevs på regional nivå medan skolorna är kommunala, vilket gör att det krävs särskilda överenskommelser och medgivanden för att samla in och bearbeta hälsodata om elever – ett tidskrävande moment för de berörda skolsköterskorna. Därmed är det komplicerat att följa utvecklingen på individnivå.

Det finns idag evidens för att barn och ungdomar som är fysiskt aktiva mår bättre än de som är fysiskt inaktiva, men det krävs mer forskning om vilka metoder som fungerar bäst i skolmiljön. Under arbetets gång har utmaningarna med uppföljning blivit tydliga, vilket har motiverat till vissa förändringar i konceptet. Numera upprättas överenskommelser inklusive

³⁹ Västra Götalandsregionen, 2022b

tidplan med skolorna vid start, att utgå ifrån som grund för samverkan – vilket också underlättar kontinuerlig dialog och uppföljning.⁴⁰

Ett annat exempel från Fyrbodal är en etablerad samverkan mellan förskola och barnhälsovård, inför 3- och 5-årskontrollerna. På så sätt kan särskilda stödbehov hos barn upptäckas i tidigt skede, innan de börjar grundskolan. Modellen har visat sig fungera särskilt bra i mindre kommuner.⁴¹

”Vi har en jättefin samverkan med kommunerna, men det är ju 49 kommuner, vilket betyder att bara i vårt system har vi inbyggt stora utmaningar. Det handlar inte så mycket om person eller funktion, utan det är vår regions storlek och det kommunala självstyret som vi måste förstå och agera utifrån.”

Måluppfyllelse

Delmålet i handlingsplanen kan inte anses vara uppnått eftersom kunskapsstöd till förskola och skola inte är etablerat i varje delregion, utan är koncentrerat till Göteborg. Värt att nämna är ändå det arbete som görs av Centrum för fysisk aktivitet samt att det under planperioden blivit ett ökat fokus på barn och unga och ökade anslag från politiskt håll. Dels kan det ha att göra med handlingsplanen, dels kan det vara på grund av att man har märkt av ett ökat stillasittande bland barn och unga under pandemin.

⁴⁰ Intervju med Anna Orwallius, Regionhälsan – Centrum för fysisk aktivitet, 2022-10-17

⁴¹ Intervju med Per Möllborg, Fyrbodal central barnhälsovård, 2022-11-08

Vad har handlingsplanen haft för betydelse?

Flera av de intervjuade beskriver handlingsplanen som ett viktigt dokument, som på ett sätt bekräftar arbetet med fysisk aktivitet och visar på en ambition – även om den delvis fångar in redan pågående initiativ eller insatser som oavsett skulle ha genomförts. Att visa på en förflyttning eller konkreta resultat av planen är svårt på grund av många andra påverkande faktorer. Ett resultat som emellertid är viktigt att lyfta fram är att handlingsplanen har tydliggjort och medvetandegjort behovet i sig. Medarbetarna på Centrum för fysisk aktivitet nämner att planen gett ytterligare kraft i arbetet och att den är en viktig utgångspunkt i forskningsarbete kring fysisk aktivitet för barn på olika sätt.

”Det är ju fantastiskt att den här planen har funnits tänker jag och att det blev konkret vilka insatser som görs...Det är viktigt med de här dokumenten som är på regional nivå...så kan man liksom jobba utifrån att det finns bra och robust material som man kan utgå ifrån, både på regional och nationell nivå, att det liksom är kopplat hela vägen ner på ett logiskt sätt.”

Inom Mölndals stad är, enligt folkhälsosamordnaren, ambitionen att hålla sig à jour med de styrdokument som finns, på flera nivåer. Vid framtagandet av lokala handlingsplaner utgör de regionala måldokumenterna underlag tillsammans med en mängd andra, såsom de nationella folkhälsopolitiska målen och de kommunala nämndmålen. En kritik som lyfts fram är att arbetet inom ramen för handlingsplanen är alltför Göteborgsfokuserat, att de har sett en stor skillnad i hur sjukvårdsnämnderna jobbat.

”Det är väl en del i utvärderingen, att man inte har lyckats med just den spridningen eller att ge det grundläggande stödet för kranskommunerna och då gör det ju också att mycket annat faller tänker jag.”

Den generella uppfattningen hos de intervjuade är att handlingsplanen är intern till sin karaktär, till skillnad från till exempel kulturplanen eller den regionala utvecklingsstrategin. Även internt lyfts vissa frågetecken om hur den har kommunicerats. Från Närhälsans håll upplevs ansvarsfördelningen som något oklar samt att verksamheterna inte har fått något uppdrag att arbeta med den. I utvecklandet av planen involverades personer från berörda verksamheter och problematiken kring implementering inom hälso- och sjukvården lyftes tidigt i processen. Planen kopplades till

verksamheter där den bedömdes få fäste, till exempel i arbetet med barn med fetma och inom Centrum för fysisk aktivitet. Kunskapsspridningen av insatser som aktivitetskatalogen och Rörelsenyckeln beskrivs ha haft stor betydelse.

”Steget från att man skriver en handlingsplan till att verklighetsgöra den tar tid och man behöver hålla i och hålla ut.”

Implementering och flernivåsamverkan viktigt i framtida arbete

Inför framtida arbete med att främja fysisk aktivitet hos barn och unga efterlyses ett tydligare ägarskap. Då frågan är aktuell för flera verksamheter inom VGR behövs en samordningsansvarig för att hålla samman arbetet, undvika parallella processer och tillvarata ett lärande. Arbetet med fysisk aktivitet hos barn och unga bör ha en tydlig hemvist. Ett förslag i intervjuerna är kraftsamling fullföljda studier, eftersom de processerna sker avdelnings- och stabsövergripande samt att det finns en stark koppling mellan fysisk aktivitet och koncentration/studiemotivation.

En återkommande synpunkt är att arbetet med att främja fysisk aktivitet hos barn och unga på ett tydligt sätt behöver inkluderas i uppdraget till berörda verksamheter, likväl i uppföljning och rapportering. Således bör det inte vara en avgränsad grupp som arbetar med frågan, utan det behöver i högre grad integreras i den ordinarie verksamheten för att få kraft i arbetet och skapa delaktighet. Risker är annars att det blir ett arbete som bedrivs vid sidan av, i relation till alla andra styrdokument man behöver förhålla sig till. Ett gott exempel som lyfts fram är hur Rörelsenyckeln inkluderats i uppdraget för rehabverksamheterna.

”Den viktiga kärnfrågan är att handlingsplanen tydliggjort behovet och kommunicerat detta till de verksamheter som möter barn och unga. Har man med sig det i sitt arbete generellt...vi måste göra det enkelt för utförarna, det är en tajt verklighet för dem – allt måste vara mer samlat och tydligt och enkelt.”

Handlingsplanen beskrivs som bra och genomarbetad, men bedöms inte ha fått riktigt rätt förutsättningar att få fäste inom hälso- och sjukvården. Det hade behövts mer kraft och tydlighet från koncernkontorets håll. Förankringen ut i organisationen har hämmats genom två år av pandemi, då det inte funnits utrymme för nytänkande och utveckling. Arbetet med levnadsvanor har överlag tvingats stå tillbaka under den här perioden och det är först nu som det finns potential att få kraft i frågorna.

En central aspekt i det fortsatta arbetet är flernivåsamverkan, framför allt dialogen mellan VGR och kommunerna. Handlingsplanen är skriven ur VGR:s perspektiv, men innehållet rör i hög grad samverkansfrågor. I intervjuerna poängteras att det behövs en helhetssyn på folkhälsa, kommun

och region tillsammans. Från kommunalt håll (Mölndal) efterfrågas en sorts stödstruktur för hur man kan arbeta med frågorna på lokal nivå, alternativt en handlingsplan där ansvaret är tydligare. Dessutom finns en rad nationella riktlinjer för fysisk aktivitet, ohälsa och levnadsvanor att förhålla sig till. Det behövs en helhetsbild som visar hur de olika stegen hänger ihop. Arbetet med drogförebyggande åtgärder samt suicidprevention ges som framgångsrika exempel på hur de lokala planerna baseras på de länsgemensamma som i sin tur grundar sig på nationella uppdrag.

”Så snarare en regiongemensam plan för hur vi ska jobba istället för en handlingsplan och sen är det upp till oss lokala aktörer att ta fram lokala handlings- och aktivitetsplaner som bygger på strategin, som i sin tur bygger på det som nu nationellt håller på att tas fram.”

Även från VGR:s håll lyfts vikten av att ha en väl fungerande samverkan med kommunerna i folkhälsofrågor, där fysisk aktivitet hos barn och unga behöver finnas med som ett tydligt inslag.

”Ja det här gör vi inom regionen, det är det vi kan råda över’. Ja så är det ju, fast jag tror att man måste ha en högre ambition och titta lite långsiktigt på det och hitta modeller för lokal samverkan.”

Under utvärderingens gång är det också tydligt att fysisk aktivitet och levnadsvanor även fortsättningsvis är ett högt prioriterat område som får ta allt mer plats på politisk nivå och i det strategiska utvecklingsarbetet.

Avslutande diskussion och rekommendationer

Handlingsplanen synliggör vikten av arbetet

Handlingsplanen för fysisk aktivitet hos barn och unga samlar initiativ inom flera delar av VGR:s verksamhetsområde. Att lyfta fram satsningar (även pågående) tydliggör vikten av att arbeta med frågan. Även om flera av åtgärderna oavsett hade genomförts är det betydelsefullt att på ett samlat sätt visa på det arbete som sker inom VGR. Samtidigt är det en utmaning att fånga in allt som görs och hålla sig kontinuerligt uppdaterad. För att samordna arbetet med fysisk aktivitet hos barn och unga krävs tid, resurser och ett brett kontaktnät ut i organisationen. Handlingsplanen har haft betydelse för flera av personerna som jobbar med frågorna, ett bra dokument att ha i ryggen och som hjälper till att motivera satsningar för att främja fysisk aktivitet hos barn och unga. Samtidigt visar intervjuerna att dokumentet är ett i mängden och att det är mycket annat som styr arbetet (exempelvis övriga styrdokument, barnkonventionen, program för teknisk standard), vilket gör det svårt att avgöra vad handlingsplanen i slutändan har haft för betydelse. På kommunal nivå blir det än mer komplicerat att förhålla sig till en regional plan med regionala mål. Eftersom handlingsplanen delvis innehåller då redan pågående initiativ är det svårt att avgöra vad som specifikt skett som ett resultat av den. Emellertid är det viktigt att hos berörda personer resonera kring om och hur handlingsplanen påverkat deras arbete och hur genomförda insatser kopplar an till ambitionerna i planen. Detta har möjliggjorts i och med de fördjupade intervjuer som gjorts inom ramen för utvärderingen och viktiga diskussioner har förts om graden av måluppfyllelse avseende de olika delmålen och åtgärderna.

Flera faktorer påverkar måluppfyllelsen

Handlingsplanen har fysisk aktivitet hos barn och unga som en röd tråd. Det blir dock uppenbart att åtgärderna kopplade till de fyra arenorna har olika förutsättningar att kunna genomföras. Genomgående i processen har signalerats att planen ska avgränsas till att innefatta det som VGR har rådighet över. Den tydligheten är bra, men det finns en problematik att bedöma måluppfyllelse för de åtgärder och indikatorer där VGR endast har en stödjande roll då många andra faktorer påverkar utvecklingen eller förflyttningen inom området. I utvärderingen blir det påtagligt att graden av rådighet varierar beroende på vad det gäller. Särskilt inom Arena Förskola och skola handlar det i hög grad om extern samverkan där att VGR:s arbete påverkar utvecklingen i begränsad omfattning.

Delmål	Kommentarer
1.1 Utbildnings- och samordningsfunktion för fysisk aktivitet i varje delregion	Delmålet är ej uppnått då det ännu inte beslutats om utbildnings- och samordningsfunktion i varje delregion.
1.3 Gemensamt budskap	Delmålet är uppnått i och med framtagandet och kommunicerandet av Rörelsenyckeln. Dock lyfts viss osäkerhet vad gäller framtida ägarskap.
2.2 Konceptprogram för utformning av inne- och utemiljöer som främjar barn och ungas fysiska aktivitet	Delmålet har inte uppnåtts då något konceptprogram med fokus på barn och unga inte tagits fram. Dock inkluderas fysisk aktivitet i sjukhusens utemiljöplaner. Barnperspektivet tas tillvara vid trygghetsvandringar samt förväntas ingå i nytt gestaltungsprogram.
3.2 Fler prova-på-aktiviteter för barn och unga	Delmålet uppnås genom ekonomiskt stöd till RF SISU:s arbete med prova-på-aktiviteter. Dock framförs en tveksamhet från RF SISU huruvida stödet <i>stärkts</i> under planperioden. Indikatorn att 100 % av barnen i Västra Götaland ska ha deltagit i föreningsdriven idrottsverksamhet är varken realistisk eller mätbar.
3.4 Förbättrad samverkan med föreningsliv, civila samhället, kommuner och näringsliv utifrån rörelseförståelse	Delmålet är delvis uppnått via VGR:s finansiering av projektet Region in movement och uppstarten av nätverket Rörelserådet. Dock ännu endast i begränsad skala med tre (två) pilotkommuner och ett samlat nätverk för hela Västra Götaland istället för kopplat till varje delregion.
4.1 Utvecklat kunskapsstöd till förskola och skola	Delmålet är delvis uppnått i och med Centrum för fysisk aktivitets arbete riktat till skolor och elevhälsa. Dock sker arbetet med få undantag endast inom Göteborg. Således har indikatorn om genomförda utbildningar och kunskapsstöd i varje delregion inte realiserats.

Tabell 2: Bedömning av måloppfyllelse för utvalda delmål

Behov av extern samverkan

För att nå ut brett till barn och unga krävs ett samarbete med skolor och förskolor. Nyckelfrågor i sammanhanget är vad VGR:s roll ska vara och hur kontakterna sker med berörd förvaltning på kommunal nivå. Forskning om den fysiska aktivitetens betydelse för motivation och studieresultat behöver kommuniceras ytterligare. Därtill behöver dialogen mellan VGR och kommunerna stärkas för att undvika dubbla budskap i olika satsningar. Exempelvis framkommer en del frågetecken gällande VGR:s ambitioner från Mölndals stad, som själva bedriver liknande satsningar kopplat till ökad fysisk aktivitet hos barn och unga. Flernivåsamverkan och samspel på nationell, regional och lokal nivå ter sig viktigare än att ha en VGR-intern handlingsplan avgränsad till VGR:s områden. Ett framgångsrikt exempel som tidigare nämnts är samverkan mellan barnhälsovård och barnomsorg i Fyrbodalen. VGR behöver i högre grad ta lärdom av de väl fungerande samarbetsytter som finns och se vilka befintliga forum som kan utvecklas för en tätare samverkan med kommunerna inom folkhälsa och levnadsvanor.

Betydelsen av ett tydligt ägarskap och intern förankring

Även interna samverkansformer behöver utvecklas för att skapa förtroende bland utförarna och få till ett gemensamt engagemang och en högre känsla av delaktighet när det gäller strategier för ökad fysisk aktivitet hos barn och unga. I utvärderingen efterfrågas ett tydligt framtida ägarskap av frågan i kombination med implementering i berörda verksamheter. En utmaning i sammanhanget är att handlingsplanen inte kommer att ersättas av någon ny och att det behövs nya samverkanskonstellationer som en följd av omorganisering och personalomsättning. Inför det framtida arbetet med att främja fysisk aktivitet hos barn och unga är det av stor betydelse att VGR hittar sätt att internt samla och samordna den kompetens som finns kopplat till området – inom hälso- och sjukvård, regional utveckling och kultur. Slutligen pekar utvärderingen på vikten av jämlikhet mellan delregionerna. Handlingsplanens övergripande syfte var att fler barn och unga ska bli fysiska aktiva, men också att uppnå minskade skillnader i aktivitetsnivå – det vill säga att arbeta för mer jämlika förutsättningar för barn och unga i hela Västra Götaland. En regionalisering av Centrum för fysisk aktivitet sågs som avgörande vid planperiodens början och är det fortfarande efter handlingsplanens avslut.

Rekommendationer inför framtida arbete

Handlingsplanen för ökad fysisk aktivitet hos barn och unga har upphört att gälla och kommer inte att förlängas eller revideras. Intervjuerna visar tydligt att det är ett högaktuellt ämne där arbetet behöver fortsätta, därtill med stöd i flera av VGR:s styrande dokument. Rekommendationerna grundar sig på vad som framkommit i utvärderingen. En förutsättning för

att arbeta med rekommendationerna samt med frågan i sig är att ansvaret internt behöver klargöras.

- **Hitta former för intern samverkan samt hemvist för frågorna** i den nya organisationen, för att inte tappa det viktiga arbete som gjorts inom ramen för handlingsplanen. Både politiskt och på tjänstepersonsnivå är det viktigt att även fortsättningsvis ta ett samlat grepp om frågor som rör fysisk aktivitet hos barn och unga.
- **Arbeta för att utveckla en utbildnings- och samordningsfunktion** för varje delregion och ta fram strategier för hur arbetet kan ske – med inspiration från Centrum för fysisk aktivitet i Göteborg, men också från etablerade samarbetsformer på delregional nivå.
- Undersök möjligheter till **utökat samarbete mellan VGR och den kommunala nivån**. Förslagsvis med utgångspunkt i befintliga forum, såsom nätverket med folkhälsosamordnare, Rörelserådet eller kunskapsnoderna kopplat till kraftsamling fullföljda studier.

Referenser

Beredningen för folkhälsa och social hållbarhet (beslut 2022-02-18)
Regional webbaserad aktivitetskatalog för barn och unga – återrapport av uppdrag till VGR-IT, dnr RS 2021-03670

Beredningen för folkhälsa och social hållbarhet (beslut 2021-06-28)
Information om regional webbaserad aktivitetskatalog för fysisk aktivitet för barn och unga, dnr RS 2021-03670

Budget 2023 för Västra Götalandsregionen samt plan för ekonomin 2024-2025

<https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/vardgivarwebben/wardskiftet/fler-utvecklingsomraden/barnuppdraget/barnuppdragets-piloter/>

Kulturnämnden (beslut 2022a-11-11) *Långsiktigt uppdrag till styrelsen för RF SISU Västra Götaland 2023-2024, dnr KUN 2022-00417*

Kulturnämnden (beslut 2022b-07-21) *Medel till RF SISU för Region in movement etapp två, dnr KUN 2020-00522*

Kulturnämnden (beslut 2020-11-17) *Projektmedel för att utveckla arbetet med rörelseförståelse, dnr KUN 2020-00522*

Mål för social hållbarhet 2030 (beslut 2021-04-13, dnr RS 2019-02964)

RF SISU (2022b) *Ansökan Region in movement – etapp 2, dnr KUN 2020-00522*

RF SISU (2022a) *Delredovisning: Region in Movement – En samordnad satsning på rörelseförståelse för ökad fysisk aktivitet för barn och unga, dnr KUN 2020-00522*

RF SISU (2020) *Projektansökan: Region in Movement – En samordnad satsning på rörelseförståelse för ökad fysisk aktivitet för barn och unga, dnr KUN 2020-00522*

Riksidrottsförbundet (2021) *Rörelsesatsning i skolan 2018-2020 – Verksamhet och utvärdering*

RISE (2021) *Webbaserad aktivitetskatalog för Västra Götalandsregionen, rapport 2021-06-17*

Västfastigheter (2022) *Högsbo sjukhus – Utemiljöplan, 2022-10-14, Version 1.0, Västra Götalandsregionen*

Västra Götalandsregionen (2023) *Kulturstrategi i Västra Götaland – med kulturplan 2024-2027*, remissversion

Västra Götalandsregionen (2022a) *Regional utvecklingsstrategi för Västra Götaland 2021-2030*, RS 2018-05444

Västra Götalandsregionen (2022b) *Utvärdering av pilotresultat: GoFar – utveckling av metoden Fysisk aktivitet på Recept för skolan*, Utvecklingsområde Nära vård, Regionalt barnuppdrag VGR

Västra Götalandsregionen (2020) *Utbildnings- och samordningsfunktion fysisk aktivitet för hela Västra Götaland*, RS 2020-02269

Västra Götalandsregionen (2019) *Fysisk aktivitet hos barn och unga – Handlingsplan 2019-2022*

Västra Götalandsregionen (2018) *Fysisk aktivitet hos barn och unga – En bild av nuläget*, version 1.0, 2018-10-18

Intervjuer

Per Möllborg, Fyrbodal central barnhälsovård, 2022-11-08

Karin Andersson, koncernstab strategisk hälso- och sjukvårdsutveckling, 22-11-14

Delmål 1.1: Viveca Reimers, dåvarande koncernavdelning social hållbarhet, 2022-10-12

Delmål 1.1: Carolina Svensson & Mattias Fehling, förändringsavdelningen/Närhälsan, 2022-11-02

Delmål 1.3: Charlotte Boman, Regionhälsan – Centrum för fysisk aktivitet, 2022-10-11

Delmål 1.3: Ylva Kjellén, enhetschef habilitering barn och ungdomar, 2022-10-18

Delmål 1.3: Emma Henning, Regionhälsan – Centrum för fysisk aktivitet, 2022-11-01

Delmål 1.3: Lena Karlsson & Kristina Rasmusson, Strateg Vårdval och uppföljning, 2022-11-07

Delmål 2.2: Josephine Halldén Isaksson, Västfastigheter, 2022-10-27

Delmål 2.2: Marnie Reusser Levin, Västfastigheter, 2022-11-29

Delmål 3.2: Jens Lejhall, dåvarande koncernavdelning kultur, 2022-10-05

Delmål 3.2: Oskar Wiklund & Bengt Palmér, RF SISU Västra Götaland,
2022-11-01

Delmål 3.4: Johanna Nygren, Mölndals stad, 2022-10-24

Delmål 4.1: Anna Orwallius, Regionhälsan – Centrum för fysisk aktivitet,
2022-10-17